

UDK: 631.4+635.

**PAXTA MAYDONLARIDGI BEGONA O‘TLARGA AGROTEKNIKAVIY VA
KIMYOVIY KURASHISH CHORA TADBIRLARINI G‘O‘ZA XOSILDORLIGIGA
SAMARADORLIGI**

Musurmonova Mukambar Pazitdinovna

Toshkent davlat agrar universiteti assistenti

Bovaqulova Odina Bahrom qizi

Toshkent davlat agrar universiteti talabasi

Ma'ripova Mehriniso Murodjon qizi

Toshkent davlat agrar universiteti talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10031895>

Annotatsiya. Bugungi kunda g‘o‘za maydonlarida tarqalgan begona o‘tlarni samarali yo‘qotishda agroteknikaviy va kimyoviy kurashish tadbirlari birgalikda qo‘llanilganda natija samarasi yuqori bo‘lib, bir, ikki va ko‘p yillik begona o‘tlarni 80,5-90,7% ni yo‘qotib, g‘o‘zani samarali o‘sishi va rivojlanishi uchun qulay sharoit yaratib, gektaridan o‘rtacha 34,8-37,2 sentner paxta hosili yetishtirish imkoniyatlari mavjudligi to‘g‘risidagi ma’lumotlar ushbu maqolada keltirilgan.

Kalit so‘zlar: Agroteknikaviy shudgorlash, usullari, gerbitsidlarni turlari, miqdori, begona o‘tlar, g‘o‘za, o‘sishi, rivojlanishi, paxta hosili.

**EFFECTIVENESS OF AGROTECHNICAL AND CHEMICAL WEED
CONTROL MEASURES IN COTTON FIELDS ON COTTON PRODUCTIVITY**

Abstract. According to the results of the study, the combined effect of agro-technical and chemical control measures on the effective control of weeds in cotton fields is high. This article provides information on the possibility of growing cotton with an average yield of 34.8-37.2 quintals per hectare, losing 90.7% and creating favorable conditions for the effective growth and development of cotton. listed.

Key words: Agrotechnical plowing, methods, types and amounts of herbicides, weeds, cotton, growth, development, cotton yield.

**ЭФФЕКТИВНОСТЬ АГРОТЕХНИЧЕСКИХ И ХИМИЧЕСКИХ
МЕРОПРИЯТИЙ БОРЬБЫ С СОРНЯМИ НА ХЛОПКОВЫХ ПОЛЯХ НА
ПРОДУКТИВНОСТЬ ХЛОПКА**

Аннотация. По результатам исследования комплексное влияние агротехнических и химических мер борьбы на эффективную борьбу с сорняками на хлопковых полях высокое. В данной статье приведены сведения о возможности выращивания хлопчатника со средней урожайностью 34,8-37,2 ц. с гектара, потеряв 90,7% и создав благоприятные условия для эффективного роста и развития хлопчатника.

Ключевые слова: Агротехническая вспашка, приемы, виды и количества гербицидов, сорняки, хлопчатник, рост, развитие, урожайность хлопчатника.

Kirish

Hozirgi paytda dunyo paxtachiligiga zararli ta'sir ko'rsatadigan begona o'tlarning 2000 dan ortiq turi, O'zbekistonda esa 74 oilaga mansub 841 ta turi aniqlangan va ularning 519 turi bir

yillik, 322 turi esa ko'p yillik bo'lib, ularning 70-110 turi yoki bu hududlarda kuchli zarar keltiradi. Har bir dalaning o'zida ham o'ta xafli begona o'tlarning 10-15 ta turini uchrgatish mumkin va ularga qarshi agrotexnologik, kimyoviy kurashish tadbirlarni uyg'unlashgan holda qo'shib olib borish natijasida ular muvaffiqiyatli bartaraf etilmoqda.

Respublikamizning paxta yetishtiriladigan maydonlarni fitosanitar holatini birgina agrotexnik tadbirlar amalga oshirish bilan yaxshilashga hamma vaqt erishib bo'lmaydi. Buning uchun ham, gerbitsidlarni qo'llash bu borada asosiy o'rinni egalaydi va uni zaminida boshqa tadbirlar bilan birgalikda qo'shib olib borish tufayli agrofytotsinozda qulay sharoit yaratish va paxta hosilini oshirishda samarali imkoniyati yaratiladi.

Shu nuqtai nazarda, Samarqand viloyati sharoitida tuproqa asosiy ishlov berish usullari va gerbitsidlarni qo'llash masalasi agroekotizimda juda dolzarb masala hisoblanadi. Ushbu muammolarning ahamiyati keyingi paytda ekologik, energetik va iqtisodiy masalalar qiyinlashgan sharoitda yanada ortadi.

Qishloq xo'jalik ekinlari hosildorligini kamayishiga olib keluvchi asosiy omillardan biri, bu paxtazorlarni begona o'tlar bilan ifloslanishi bo'lib, bunday maydonlar hajmi tashkiliy-xo'jalik ishlarini to'g'ri tashkil etilmaganligi, har yili bir xil chuqurlikda sifatsiz shudgorlash, mahalliy o'g'itlarni noto'g'ri saqlash va qo'llash, ekin maydonlari chetlaridagi hamda ariq-zovurlar atrofidagi begona o'tlarga qarshi kurashish tadbirlarning o'tkazilmasligi natijasida yildan-yilga ortib bormoqda.

Ular suv, yorug'lik, oziq moddalardan va boshqa tashqi muxit omillaridan samarali foydalanib, qo'llanilgan mineral va mahalliy o'g'itlar tarkibidan oziq elementlarni o'zlashtirish koeffitsientini 35-45 foizga, paxta hosilini 25-35 foizgacha kamaytirib, tolaning sifatini yomonlashishga olib keladi, paxta dalalarida turli xil kasallik, va zararkunandalarni tarqalishiga sababchi bo'ladi va ko'p yillik begona o'tlar qator oralariga ishlov berish texnikalarni ishlash darajasini pasaytirib, hosilni pishishi va yetilishini kechiktirib yuboradi.

Shu bois, Samarqand viloyati paxtazorlarida tarqalgan begona o'tlarga qarshi kurashishda shudgorlash usuluri va gerbitsidlarni turi va normalarini samaradorligini aniqlash dolzarb masala va paxta yetishtirishni ko'paytirishdagi zarurat hisoblanadi.

Tadqiqot uslubiyati. Yuqoridagi ma'lumotlarga qaraganda muammolarni hal etish maqsadida bizlar 2018-2019 yillar mobaynida Samarqand viloyatida joylashgan Paxta seleksiyasi, urug'chiligi va yetishtirish agrotexnologiyalari ilmiy tadqiqot institutining (PSUEAITI) tajriba stansiyalarining o'tloqi-bo'z tuproqlari sharoitida dala tajribalari o'tkazildi. Tadqiqotlarimizda shudgorlash usuluri (oddiy va ikki yarusli) hamda xar xil gerbitsidlarni paxta hosiliga ta'siri o'rganildi.

Dala tajribalari 4 takrorlashda o'tkazilib, variantlar sistematik ravishda ketma-ket bir yarusda joylashtirildi. Har bir paykalchanning umumiy maydoni (uzunligi-100 m, eni 8 qator 4,8 m) 480 m², shundan hisobga olingani 240 m². Tajriba dalasi tuproqlarning haydalma (0-30 sm) qatlamidagi gumus miqdori viloyat tuproqlariga muvofiq holda 0,96-1,08 %, yalpi azot 0,10-0,12 %; fosfor 0,15-0,18 % va kaliy 2,27-2,54 %, ularning harakatchan shakllari tegishli 15,2-16,4; 19,4- 21,7 va 280-300 mg/kg tuproqda mavjudligi aniqlandi.

Tajriba dalasidagi begona o'tlar ikki usulda:

1. Ko'z bilan chamalash

2. Aniq hisobga olish usullarida hisobga olindi.

Tajriba dalasida olib borilgan tuproqlarning agrokimyoviy tahlillari (Metodiy agroximchiskix analizov pochv Sredney Azii. T., 1973), G'ov'ozadagi barcha fenologik kuzatuvlar va biometrik o'lchashlar (Dala tajribalari o'tkazish uslublari. T., 2008) uslublari bo'yicha, hosildorlik ko'rsatkichlari B.A. Dospexovning (Metodika polevoga opyta.-M., 1985) usulda dispersion tahlil qilindi.

Tadqiqot natijalar va ularning tahlili. Tadqiqotlarimiz natijalarimizning ko'rsatishicha, yer oddiy plugda 0-30 sm chuqurlikda shudgorlanganda, chigit ekishdan oldin ikki qatlamda 0-20 va 20-40 sm da tuproqning zichligi $1,34-1,41 \text{ g/sm}^3$, solishtirma massasi $2,64-2,68 \text{ g/sm}^3$ va g'ovakligi 48,2-46,4% ni tashkil etgan bo'lsa, tajriba dalasi ikki yarusli plugda 30 sm chuqurlikda shudgorlangan yerlarda, tuproqning zichligi $1,31-1,35 \text{ g/sm}^3$, solishtirma massasi $2,49-2,58 \text{ g/sm}^3$ va g'ovakligi 52,4-49,6% ni tashkil etdi.

Tajriba dalasida bir yillik begona o'tlardan olabo'ta, ituzum, kurmak, yovvoyi gultojxo'roz, g'ov'ozatikan, semizo't, ko'p yilliklardan esa asosan, ajriq, g'umay, qo'ypechak kabilar ko'plab uchrashi hisobga olindi. Tadqiqotlarimizning natijalariga ko'ra, oddiy plugda shudgorlangan yerlarda birinchi sug'orishdan keyin, nazorat (gerbitsidsiz) variantida bir yillik begona o'tlar soni o'rtacha uch yillik ma'lumotlar bo'yicha $30,2 \text{ dona/m}^2$ ni tashkil etgan bo'lsa, gerbitsidlar qo'llanilgan variantlarda ularning soni nazorat (gerbitsidsiz) variantga nisbatan 4,08-19,39 dona/m^2 ga yoki 31,3-91,5% ga kamayganligi kuzatildi. Tajriba dalasida Samuray-33% e.k. gerbitsidi 1,0; 1,5 va 2,0 l/ga me'yorlarida qo'llanilganda begona o'tlarni mos ravishda 81,6 va 86,2 foizga kamaytirdi.

Tadqiqotlarimizda yerni ikki yarusli plugda shudgorlangan, gerbitsidsiz (nazorat) variantida bir yillik begona o'tlar, oddiy plugda shudgorlangan nazorat (gerbitsidsiz) variantga nisbatan 28,9 % ga, ko'p yillik begona o'tlarni esa 19,5 % kamaygan bo'lsa, gerbitsid qo'llanilgan variantlarda nazorat (gerbitsidsiz) variantga nisbatan bir yillik begona o'tlar 43,6-91,4 % ga, ko'p yillik begona o'tlar esa 30,6-92,4 % ga kam bo'lganligi anqlandi. Begona o'tlarning kamayishida eng yaxshi biologik samaradorlik Samuray 33 % e.k. (1,5 l/ga) gerbitsidi alohida qo'llanilganda, bir yillik begona o'tlar 84,6 % ga, ko'p yillik begona o'tlar 18,3 % ga kamayganligi hisobga olindi.

Demak, oddiy plugda shudgorlangan yerlarga nisbatan ikki yarusli pluglarda shudgorlangan yerlarda hamda gerbitsidlarni begona o'tlarga qarshi ketma-ket qo'llash natijasida begona o'tlar soni keskin kamayib, g'ov'ozaning o'sishi va rivojlanishiga qulay sharoit yaratiladi va paxta hosiliga samarali ta'sir ko'rsatdi.

Dehqonchilikda barcha agrotexnologik tadbirlar ekinlarni o'sish va rivojlanishi uchun qulay sharoit yaratishga qaratilgan. Ana shu tadbirlar ichida begona o'tlarni o'z vaqtida yo'qotish muhim o'rin tutadi. Bunday sharoitda, g'ov'oz dalalarini vegetatsiya boshidan begona o'tlardan tozalashda sifatli agrotexnika va gerbitsidlar yordamida erishish mumkin.

2016-2018 yillarda o'tkazilgan tadqiqotlarimizda oddiy plugda shudgorlangan yerlarda g'ov'oz hosildorligi nazorat (gerbitsidsiz) variantida uch yillik o'rtacha 25,8 s/ga paxta hosili olingan bo'lsa, Stomp 33% e.k. (1,0; 1,5 va 2,0 l/ga) gerbitsidi qo'llanilganda paxta hosili tegishli 27,8; 28,6 va 28,7 s/ga ni tashkil etdi.

Tajriba dalasining ikki yarusli plugda shudgorlangan paykalchalarida g'ov'oz hosildorligi gerbitsid ishlatilmagan nazorat variantida paxtadan 27,9 s/ga hosil olingan bo'lsa, Stomp 33% e.k.

gerbitsidi (2,0l/ga) qo'llanilgan variantda paxta hosili 28,6 s/ga, Samuray 33% e.k.gerbtsidi (1,5 l/ga) qo'llanilganda paxta hosili o'rtacha 29,7 s/ga teng bo'lganligi hisobga olindi. Ushbu sharoitda ikki yarusli plugda shudgorlangan yerlarda gerbitsidlarni qo'llashning samardorligi, oddiy plugda shudgorlangan yerlarda gerbitsidlarni qo'llashga nisbatan paxta hosili sezilarli yuqori bo'lganligini kuzatish mumkin.

Tadqiqotlarimizda yerni oddiy va ikki yarusli pluglarda shudgorlaganda va begona o'tlarga qarshi gerbitsidlarni navbatlab va ketma-ket qo'llashda g'o'zaning S-6524 navi tola sifatiga ijobiy ta'sir ko'rsatganligi kuzatildi.

Masalan, oddiy plugda shudgorlangan yerlarda yetishtirilgan paxtadan tola chiqimi gerbitsidsiz (nazorat) variantida 32,5%, Stomp 33% e.k. gerbitsidi 2,0 l/ga qo'llanilganda bu ko'rsatkich 33,2 %, Samuray 33% e.k. gerbitsidi (1,0;1,5 va 2,0 l/ga) qo'llanilgan variantlarda tola chiqishi tegishli 33,5; 34,2 va 33,6% ni tashkil etgan bo'lsa, ikki yarusli plugda shudgorlangan yerlarda tola chiqishi nazorat (gerbitsidsiz) variantga nisbatan 0,4-2,3% ga bo'lgan bo'lsa, 1000 dona chigit massasi esa nazoratga nisbatan 1,8-10,8 gramm ko'proq bo'lganligi qayd etildi.

Xulosalar

Tadqiqot natijalari asosida Samarqand viloyati g'o'za maydonlaridagi begona o'tlarni samarali yo'qotishda agrotexnologik va kimyoviy kurashish tadbirlari birgalikda qo'llanilganda samaradorligi yuqori bo'lib, bir va ko'p yillik begona o'tlarni 89,5-93,7% ni yo'qotib, g'o'zaning o'sishi va rivojlanishi uchun qulay sharoit yaratib, gektaridan o'rtacha 32,7-35,1 sentner sifatli paxta hosili yetishtirishni ta'minlaydi.

REFERENCES

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 – yil 7 fevraldagi “O'zbekiston Respublikasini 2017- 2021 yillarda yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida”gi PF – 4947 son farmoni.
2. Isaev A.P. Способы обработки почвы и засоренности посевов // Земледелие. – М., 2006 .- N 6.-S.9-11.
3. Dala tajribalarini o'kazish usuluri. T., 2007.-145 b
4. Dospexov B.A. Metodika polevogo opyta .- M., 1985. -345b.
5. Методы агрохимических анализ почв Средней Азии.-Т.,1973.-47b.